

Research Paper

A Study of the Constructions of Remarriage by Divorced Woman Taking a Grounded Theory Approach

Hossein Afrasiabi*¹ , Maryam Khalaji Pirbalooti²

¹ Associate Professor of Sociology, Department of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran.

² M.D. in Sociology, Department of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran.

 10.22080/ssi.2022.23691.2011

Received:

May 7, 2022

Accepted:

August 27, 2022

Available online:

September 18, 2022

Keywords:

Remarriage, Divorce, Marriage, Woman

Abstract

Objectives: By increased divorce rates, remarriage has become a more common phenomenon for individuals and families in recent decades. This type of marriage have many challenges for couples, especially for women. Our purpose was to understand the context and experiences of remmarriage by remarried divorced women, how and why they decided to remmary and what meaning it had for them. **Methods:** The participants included 26 women who experienced divorce and then remarried in different ages and with different education levels and occupation types. The participants were selected by purposive and snowball sampling method. The research data were collected using semi-structured interviews. The interviews were transcribed and analysed through grounded theory coding. **Results:** Women participating in the study had a realistic adjustment to remarriage. The intrviews were clusterd under 6 main categories, including the important role of children, the improvement of life quality, retriwent life, social-normal strains, needs and weekness, and runaway. Trying for life construction emerged as the core category. **Conclusions:** Remarriage was a crucial decision for the participant women. They experienced many paradoxes in making decion for remarriage. Trying for making a new life was the central category for all participants. They strongly hoped to make a better life. Remarriage was a retrieve of life for themselves and their children.

***Corresponding Author:** Hossein Afrasiabi

Address: Associate Professor of Sociology,
Department of Social Sciences, Yazd University,
Yazd, Iran

Email: hafrasiabi@yazd.ac.ir

Extended Abstract

Introduction:

By increased divorce rates, remarriage has become a more common phenomenon for individuals and families in recent decades. This type of marriage have many challenges for couples, especially for women. Our purpose was to understand the context and experiences of remmariage by remarried divorced women, how and why they decided to remmary and what meaning it had for them.

Methods:

The present interpretative research takes a qualiatative approach and applies grounded theory as the research method. The participants included 26 remarried women from Shahrekord City, Iran. They were from different age ranges, education levels and occupations. The participant women were selected through purposive snowball sampling method and interviewd. Before the interviews, the consent forms were signed and the participant were interviewd at their homes. The interviewer was a woman (second author). The questions were as follows: when did you decide for remmariage?, how did you think about your remmariage and the new family?, what did your children and family do when they got aware of your decision for remmariage?, how is your family life now?, etc. After the interview, the dialouges were transcribed and coded. The data were analyzed using the grounded theory. After transcription, the concepts were coded for any meaningful phrase of the text. The similar initial codes were merged together in the next step and the main categories were constructed. The core category was constructed after

that and the demensions of any category were made and discussed. For the credibility of the results, we used peer check and member check criteria. The categories were evaluated by our colleagues in thesis committee. Additionally, the main and core categories were shared with 5 paprticipants and verified.

Results:

The intrviews had 6 main categories, main categories, including the important role of children, the improvement of life quality, retrivent life, social-normal strains, needs and weekness, and runaway. . Children played the central role in making decision for remarriage by the divorced women with children from their first marriage. They worried about their children in a new family life, their children mostly disagreed with their remarriage, and the new husband's relations with the children was crucial for the women's decision for remmariage. Despite these worries, the paprticipant women souhgt to improve their quality of life by remarriage, especially by scaping from social strains. They mostly south to rertive their life and youthness. They were hopeful to make a better life by using the past experinces and lessons from their first marriage. The time between divorce and remmariage was full of pressures and stress for the participants, especially from the family and relatives. They losed financial and emotional support and experienced social pressure. Accordingly, their needs and weeknesses bothered them before remarriage. They were socially strained and tried to escape the pressures. The sense of social exclusion was strongin daily and family relationships. From the participant's viewpoints, remarriage was a

hop for retrieving a normal social life. The participants tried to reconstruct their lives by remarriage in a safe and secure relation. They decided under hard conditions. They were looking for going out from the social pressures, retrieving their mental health and reconstructing a new good life. By using their past experiences and challenges, they took a realistic and accommodative approach in their new family life. They were more realistic then and accepted that the marital life has many challenges that should be manage. They also tried to adapt to different conditions, challenges, and worries.

Conclusion:

Remarriage was a crucial decision for the participant women. They experienced

many paradoxes in making decion for remarriage. Trying for making a new life was the central category for all participants. They strongly hoped to make a better life. Remarriage was a retrieve of life for themselves and their children.

Funding: There is no funding support.

Authors' contribution: Designing, initial analysis, coding, and construction of categories (H. A.), reviewing of literature, interviewing and initial coding (M. K. P.).

Conflict of interest: Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgment: We appreciate the participants in our interviews who shared their experiences with us.

علمی پژوهشی

تفسیر زنان طلاق‌گرفته از ازدواج مجدد: مطالعه‌ای داده‌بنیاد

حسین افراسیابی^{۱*}، مریم خلجی پیربلوطی^۲

^۱ دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده‌ی علوم اجتماعی، دانشگاه یزد.
^۲ کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده‌ی علوم اجتماعی، دانشگاه یزد.

 10.22080/ssi.2022.23691.2011

چکیده

با افزایش میزان طلاق، ازدواج مجدد به پدیده‌ای شایع تبدیل شده است. این نوع ازدواج به‌خصوص برای زنان با چالش‌ها و پیچیدگی‌هایی همراه است. هدف این مطالعه، دستیابی به تفسیر زنان طلاق‌گرفته از ازدواج مجدد است. تحقیق حاضر با روش کیفی و داده‌بنیاد برساختی با مشارکت ۲۶ نفر از زنان ساکن در شهرکرد که طلاق گرفته و ازدواج مجدد داشتند، اجرا شد. این زنان از نظر سن، تحصیلات و شغل متفاوت بودند و به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. داده‌ها با روش مصاحبه‌ی نیمه‌ساخت‌یافته گردآوری و با روش نظریه‌ی داده‌بنیاد تحلیل شد. یافته‌ها نشان می‌دهد زنان مشارکت‌کننده در تحقیق، به ازدواج مجدد، نگاهی سازگارانه داشته و آن را تلاشی برای بازسازی زندگی در نظر داشته‌اند و در مسیر طلاق تا تصمیم به ازدواج مجدد دشواری‌هایی را تجربه کرده‌اند. تفسیر زنان از ازدواج مجدد در قالب مقوله‌های عاملیت فرزند، احساس ضعف و نیاز، تنگنای اجتماعی، طردگریزی، بهبود کیفیت زندگی و بهبودخواهی و بازیابی قابل بازنمایی است. براساس این مقوله‌های اصلی، تقلا برای بازسازی زندگی به‌عنوان مقوله‌ی مرکزی ساخته شد.

تاریخ دریافت:

۱۷ اردیبهشت ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۵ شهریور ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۲۷ شهریور ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

ازدواج مجدد، طلاق، ازدواج، زنان.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* نویسنده مسئول: حسین افراسیابی

آدرس: دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده‌ی علوم اجتماعی، دانشگاه یزد

ایمیل: hafraziabi@yazd.ac.ir

۱ مقدمه و بیان مسأله

امروزه میزان طلاق چند برابر گذشته است و سرنوشت بسیاری از زنان و مردانی که گمان می‌کردند تا هنگام مرگ با هم خواهند بود، با طلاق به پایان می‌رسد. به دنبال افزایش روزافزون طلاق، ازدواج مجدد نیز افزایش یافته است (گیدنز، ۱۳۸۵: ۸۵). ازدواج مجدد زمانی است که حداقل یکی از همسران قبلاً با شخص دیگری ازدواج کرده و شامل ازدواج دوم به بعد می‌شود (سوئینی، ۲۰۱۰). در برخی کشورها ۵۰ درصد از ازدواج‌های ثبت‌شده، مربوط به ازدواج مجدد است (آدلر و هیگینز، ۲۰۰۴). در آمریکا یک‌پنجم خانوارهای سفیدپوست و یک‌سوم خانوارهای آفریقایی‌تبار، خانواده ناشی از ازدواج مجدد دارای فرزند هستند (مشونیس، ۱۳۹۵). در ایران شاهد افزایش طلاق در دهه‌های اخیر هستیم؛ به طوری که در سال ۹۶، تعداد ۱۷۵ هزار مورد طلاق ثبت شده که بالاترین آمار تاریخ ثبت احوال ایران است (سایت سازمان ثبت احوال کشور، ۱۳۹۷). هفتاد تا هشتاد درصد از زنان و مردان پس از جدایی، مجدداً ازدواج می‌کنند (سوینی، ۲۰۱۰).

با وجود افزایش آمار طلاق و گرایش به ازدواج مجدد در ایران، زنان و مردان طلاق‌گرفته به یک اندازه فرصت ازدواج مجدد ندارند. نتایج یک مطالعه (رجبی، ۱۳۹۱) نشان داده ۸۹ درصد از مردانی که ازدواج اول آن‌ها منجر به طلاق شده است، به ازدواج مجدد اقدام کردند. در صورتی که این رقم برای زنان ۵۰ درصد است. ۵۱٫۳ درصد از مردان با فوت همسر مجدداً ازدواج کرده‌اند؛ اما تنها ۶٫۴ درصد زنان بیوه، ازدواج کرده‌اند. از عواملی که در اقدام به ازدواج مجدد و یا خودداری از آن نقش دارد، نگرش جامعه و خانواده است (دلیل‌گو و همکاران، ۱۳۹۵). ازدواج مجدد با واکنش‌هایی از سوی فرزندان و جامعه همراه

است (براهویی، ۱۳۹۴). عواملی چون تجربیات ناخوشایند زندگی قبلی، آسیب‌های روانی، نگاه‌های اجتماعی و عدم رضای نیازهای گوناگون، موجب آسیب‌پذیری بیشتر زنان در مقایسه با مردان است.

در تحقیقات پیشین عوامل، موانع و پیامدهای ازدواج مجدد زنان مورد توجه قرار گرفته است. در میان عوامل و موانع ازدواج مجدد زنان به نیازهای جنسی، عاطفی، زمینه‌ی فرهنگی اجتماعی، نیاز به امنیت (محمدی، ۱۳۹۹) تعصبات قومی و آداب و رسوم ازدواج (صادقی و همکاران، ۱۳۹۸) تغییرات فرهنگی، ارزش‌های فردگرایانه، استقلال مالی زنان (ناصری و یزدخواستی، ۱۳۹۸)، ذهنیت سنتی، سطح انتظارات، وضعیت اشتغال، سن زنان، سن فرزندان، درآمد، عدم احساس امنیت (قهفرخی و انصاری، ۱۳۹۴)، انگ اجتماعی، انگ بی‌مسئولیتی در قبال فرزندان، احساس تعارض (کاروپیا^۲، ۲۰۲۰)، عدم بازسازی روانشناختی پس از طلاق، انگ طلاق، بالا رفتن سن، حضور فرزندان از ازدواج سابق، کاهش سرمایه‌های اجتماعی و اقتصادی پس از طلاق، عادت‌واره‌های مدرن (صادقی فسایی و ایثاری، ۱۳۹۳)، نگرانی از افکار عمومی و هنجارهای اجتماعی پیرامون ازدواج مجدد (عثمانی^۳ و همکاران، ۲۰۱۸) قومیت و نژاد (چوی و تیندا^۴، ۲۰۱۶)، تحصیلات (رجبی، ۱۳۸۱)، ثروت (وسپا^۵، ۲۰۱۲) و نیازهای اقتصادی، اجتماعی، عاطفی و فیزیولوژیکی (دلیل‌گو و همکاران، ۱۳۹۵) اشاره شده است. در مورد پیامدهای مثبت و منفی ازدواج مجدد زنان نیز بحران و مشکلات کودکان (جیل متیو^۶، ۲۰۰۹) و مارک جی^۷ (۲۰۰۸)، حساسیت نسبت به ازدواج اول (تانیا^۸، ۲۰۱۴)، تغییرات اقتصادی مثبت و منفی (ایدن^۹ و همکاران، ۲۰۰۸) سلامتی و کاهش استرس (ویکراما^{۱۰}

6. Gil Matthew

7. Mark Jay

8. Tania

9. Eaden

10. Vikrama

1. Adler and Higgins

2. Karupiah

3. Osmani

4. Choi & Tienda

5. Veaspa

فرزندان احتمالی در خانواده‌ی جدید و شکل‌گیری روابط تازه، هر یک می‌تواند دستمایه‌ی مطالعاتی باشد. مطالعات متعددی در مورد میزان گرایش زنان به ازدواج مجدد و عوامل مرتبط با آن اجرا شده است. مرور مطالعات پیشین نشان می‌دهد اغلب تحقیقات انجام‌شده در مورد ازدواج مجدد، با رویکرد نگرش‌سنجی و میزان گرایش به ازدواج مجدد انجام شده و تحقیقات محدودی با نگاه کیفی و مبتنی بر فهم خود این زنان از ازدواج مجدد انجام شده است. پدیده‌ی ازدواج مجدد، برساخت شرایط و فهم کسانی است که با این پدیده زندگی می‌کنند و درگیر هستند. در این مطالعه، ازدواج مجدد از نگاه خود زنان بررسی شده است. برخی دیگر از تحقیقات نیز به بررسی ازدواج مجدد از نگاه زنان طلاق‌گرفته و بیوه پرداخته‌اند که هنوز تجربه‌ی ازدواج مجدد را ندارند. زنانی که در اثر طلاق از همسر خود جدا شده و ازدواج مجدد را بعد از آن تجربه کرده‌اند، می‌توانند فضای معنایی مناسبی را از این پدیده بازنمایند. از همین رو، در این پژوهش تفسیر و نوع نگاه زنان طلاق‌گرفته و دارای تجربه‌ی ازدواج مجدد بررسی شده است.

۲ روش تحقیق

با توجه به اینکه به دنبال کشف فهم و تفسیر زنان از ازدواج مجدد بودیم، روش نظریه‌ی داده‌بنیاد به‌عنوان یکی از روش‌های تحقیق کیفی را در اجرای تحقیق استفاده کردیم. این روش که با رویکردهای مختلفی معرفی شده است، جهت بازنمایی فهم و کنش‌های زنان در ارتباط با این پدیده مناسب است. با توجه به هدف این تحقیق که عمدتاً تفسیری و برساختی است، از رویکرد نظریه‌ی داده‌بنیاد برساخت‌گرا (چارمز، ۲۰۱۴) بهره بردیم. در نمونه‌گیری، زنان طلاق‌گرفته‌ی شهرکرد که اقدام به ازدواج مجدد کرده بودند، مشارکت داشتند. برای انتخاب این مشارکت‌کنندگان، از نمونه‌گیری

(۲۰۰۶)، رضایت از زندگی (اسرا بیر آکتور^۱، ۲۰۰۶)، کاهش افسردگی، بهبود عملکرد شناختی و فیزیکی، تاب‌آوری بالاتر در برابر استرس و مزایای اقتصادی اجتماعی (هیوشی^۲ و همکاران، ۲۰۱۵)، پشیمانی از طلاق اول و ازدواج مجدد، بهبود کیفیت زندگی (قوی‌پنجه، ۱۳۹۶) اشاره شده است.

با توجه به اهمیت و نقش ازدواج مجدد در شکل‌گیری و تغییرات خانوادگی معاصر، جامعه‌شناسان نیز به این موضوع پرداخته‌اند. از نظر اولریش بک و الیزابت بک با اینکه ازدواج و زندگی خانوادگی ظاهراً شکننده‌تر از گذشته شده است، باز هم برای مردم اهمیت زیادی دارد. طلاق افزایش یافته است، اما نرخ ازدواج‌های مجدد نیز بالاست. از نظر بک آنچه این تناقض را تبیین می‌کند عطش عشق است. نبرد بین زن و مرد که امروزه در جریان است، نشانه‌ی عطش عشق مردم است. مردم به‌دلیل عشق ازدواج می‌کنند و به‌دلیل عشق نیز جدا می‌شوند. آن‌ها درگیر چرخه‌ی بی‌پایانی از امید بستن، پشیمان شدن و تلاش دوباره‌اند (گیدنز، ۱۳۸۶: ۲۶۱). آنتونی گیدنز ازدواج مجدد را بیش از هر چیز ناشی از افزایش نرخ طلاق می‌داند. از نظر وی با افزایش نرخ طلاق، سطح ازدواج مجدد نیز بالا رفته و نسبت فزاینده‌ای از ازدواج‌های مجدد شامل افراد طلاق‌گرفته است. از نظر گیدنز بهترین راه بیشتر شدن شانس ازدواج برای هر دو جنس این است که قبلاً ازدواج کرده باشند. احتمال ازدواج کسانی که قبلاً ازدواج کرده و طلاق گرفته‌اند بیش از مردان مجرد همان گروه سنی است که برای نخستین بار ازدواج می‌کنند. در همه‌ی گروه‌های سنی، مردان طلاق‌گرفته بیش از زنان طلاق‌گرفته احتمال ازدواج مجدد دارند (گیدنز، ۱۳۸۶: ۲۶۶).

ازدواج مجدد تغییرات زیادی با خود به دنبال دارد و از جنبه‌های مختلف قابل بررسی است. از سازگاری و کیفیت زندگی بعد از ازدواج مجدد تا روابط

². Hiyoshi

¹. Esra Bir Akturk

گردآوری داده و نمونه‌گیری نظری را تا ساخت مقوله‌ی نهایی و اشباع داده ادامه دادیم؛ یعنی تا زمانی‌که افراد نمونه، دیگر چیزی به داده‌ها اضافه نکردند. به‌عنوان یک معیار تقریباً کلی، کرسول حدود ۲۰ - ۳۰ مصاحبه را جهت اشباع مقوله‌ها و جزئیات نظریه‌ی زمینه‌ای کافی می‌داند (کرسول، ۱۳۹۱). در این تحقیق با ۲۶ نفر از زنان طلاق‌گرفته‌ای که سابقه‌ی ازدواج مجدد داشتند، مصاحبه کردیم. در جدول زیر برخی ویژگی‌های زنان مشارکت‌کننده آمده است.

هدفمند به شیوه‌ی گلوله برفی و نظری (حریری، ۱۳۸۵) استفاده کردیم. نمونه‌گیری هدفمند دقیقاً همان چیزی است که عنوان آن دلالت می‌کند؛ یعنی اعضا یا واحدهای نمونه از روی هدف جهت‌بازنمایی یک معیار کلیدی خاص انتخاب می‌شوند. در آغاز نمونه‌گیری از شیوه گلوله برفی استفاده کردیم. در این شیوه، افراد به نحوی انتخاب شدند که با یکدیگر در ارتباط بودند و پژوهشگر را به دیگر افراد همان جامعه راهنمایی کردند. بعد از شکل‌گیری مقوله‌های اولیه، اقدام به نمونه‌گیری نظری برای غنابخشی به مقوله‌ها و ساخت مقوله‌های تازه کردیم. فرآیند

جدول ۱ ویژگی‌های زنان مشارکت‌کننده

ردیف	نام	سن	تحصیلات	شغل	مدت ازدواج دوم (سال)	تعداد فرزند
۱	مرجان	۳۰	فوق لیسانس	معلم	۱	-
۲	مریم	۳۳	لیسانس	کارمند	۲	۲
۳	سارا	۲۵	لیسانس	خانه‌دار	۴	۱
۴	راضیه	۴۵	دیپلم	خیاط	۱۰	۴
۵	الهام	۲۸	لیسانس	کارمند	۲	-
۶	دنیا	۲۹	فوق دیپلم	تولیدات خانگی	۲	۱
۷	فرانک	۵۰	لیسانس	عکاس	۱۲	۳
۸	سپیده	۳۹	دیپلم	خانه‌دار	۱۱	۳
۹	صنم	۳۵	لیسانس	منشی	۳	۲
۱۰	آرزو	۲۹	فوق دیپلم	خانه‌دار	۲	۱
۱۱	صدیقه	۵۵	راهنمایی	خانه‌دار	۲۰	۵
۱۲	نگین	۳۱	لیسانس	خانه‌دار	۳	۲
۱۳	آنیتا	۲۷	لیسانس	نقاش	۲	-
۱۴	پریا	۲۸	دیپلم	خانه‌دار	۲	۱
۱۵	سمیه	۳۱	فوق لیسانس	خانه‌دار	۴	-
۱۶	خاطره	۲۷	لیسانس	پرستار	۵	-
۱۷	مانا	۳۴	لیسانس	گرافیکست	۶	-
۱۸	میترا	۴۱	دیپلم	خانه‌دار	۵	۲
۱۹	آذر	۲۵	لیسانس	دانشجو	۲	-
۲۰	ریما	۳۶	لیسانس	مربی باشگاه	۱۲	۱

-	۱	آرایشگر	دیپلم	۲۳	شیدا	۲۱
۱	۳	خانه‌دار	فوق دیپلم	۳۰	رویا	۲۲
۱	۴	آرایشگر	دیپلم	۳۲	مهنا	۲۳
۳	۷	خانه دار	دیپلم	۳۸	شیرین	۲۴
۲	۶	فروشنده	فوق لیسانس	۳۴	لعبا	۲۵
-	۲	خانه‌دار	لیسانس	۲۴	لیلا	۲۶

متمرکز، این کدهای اولیه‌ی مشابه را ترکیب کرده و مقوله‌ها را ساختیم. در نهایت، در کدگذاری نظری نیز مقوله‌ی مرکزی انتخاب شد و مقوله‌های اصلی مرتبط با آن ویرایش و نهایی شدند.

اعتبارپذیری یافته‌ها براساس سه ملاک کنترل توسط اعضا، مقایسه‌ی تحلیلی و بازخورد هم‌تایان (حریری، ۱۳۸۵ و کرسول، ۱۳۹۱) مورد ارزیابی قرار گرفت. در فرایند کنترل توسط اعضا، بعد از ساختن مقوله‌های اصلی و تدوین یافته‌ها از سه نفر از زنان مشارکت‌کننده در مصاحبه‌ها خواسته شد یافته‌ها را مطالعه و ارزیابی کنند و آن را با تجربه‌ی خود در مورد ازدواج مجدد تطبیق بدهند. در این مرحله، مقوله‌های ساخته‌شده مورد تأیید قرار گرفت. علاوه بر این، جهت انجام مقایسه‌ی تحلیلی، در فرایند ساخت مقوله‌ها به صورت مرتب و چندباره به داده‌های خام مراجعه کرده و مقوله‌ها و تحلیل با داده‌های خام مقایسه و ارزیابی شد. همچنین، برای ارزیابی توسط هم‌تایان متخصص در حوزه‌ی روش کیفی و مطالعات ازدواج و طلاق، مقوله‌ها و یافته‌ها را در اختیار دو نفر از دانشجویان دکتری جامعه‌شناسی و یک نفر از استادان این رشته قرار دادیم و یافته‌ها را مورد ارزیابی قرار دادند. علاوه بر همه‌ی این ملاک‌ها، به منظور دریافت عمیق و واقعی از پدیده، در طول ۵ ماه مصاحبه و گردآوری داده، تماس مستقیم و رودرو با مشارکت‌کنندگان را حفظ کردیم و نظرات آن‌ها را به شکل منظم با تحلیل‌ها و مقوله‌ها مقایسه کردیم. تکنیک توافق میان کدگذاران^۱ (کرسول، ۱۳۹۱) نیز مورد استفاده

برای جمع‌آوری داده از مصاحبه‌ی نیمه‌ساخت‌یافته استفاده شد. در این مصاحبه، سؤالات مصاحبه از قبل مشخص شده و از تمام مصاحبه‌شوندگان پرسش‌هایی مشابه پرسیده می‌شود. تلاش شد مصاحبه با حالت گفت‌وگویی پیش برود و زنان تجربه‌ی خود را در مورد ازدواج مجدد به راحتی در فضایی صمیمانه مطرح کنند. مصاحبه‌کننده نیز خانم بود (نویسنده‌ی دوم) تا مشارکت‌کنندگان راحت‌تر تجربه خود را در میان بگذارند. از جمله سؤالاتی که در حین مصاحبه پرسیده شد عبارت بود از اینکه چه شد که تصمیم به ازدواج مجدد گرفتید؟ فکر ازدواج مجدد از چه زمانی و چگونه به ذهنتان رسید؟ در فاصله‌ی زمانی بین طلاق و ازدواج مجدد چه شرایط و مسائلی داشتید؟ فرزندان، اطرافیان و خانواده‌تان چگونه به این تصمیم و اقدام واکنش نشان دادند؟ الان در مورد ازدواج مجددتان چه فکر می‌کنید؟ مصاحبه‌ها با رضایت و اطلاع قبلی زنان و خانواده‌ی آن‌ها، در منزل زنان مشارکت‌کننده انجام شد. هر مصاحبه بین یک ۵۰ تا ۱۰۰ دقیقه طول کشید. با تعدادی از این زنان دو تا سه بار مصاحبه شد.

برای تحلیل داده‌ها از تکنیک کدگذاری داده‌بنیاد بهره بردیم. این شیوه‌ی کدگذاری در سه مرحله‌ی اولیه، متمرکز و نظری (چارمز، ۲۰۱۴) انجام شد. بعد از پیاده‌سازی متن مصاحبه، برای انجام کدگذاری اولیه، جملات مصاحبه‌شوندگان به صورت جملاتی تقطیع و برای هر کدام از این جملات یک مفهوم در نظر گرفته شد. در مرحله‌ی بعد، یعنی کدگذاری

¹ Intercoder agreement

چهره‌ای از خود به مشارکت‌کننده نشان ندهد تا مبدا اسباب پریشانی خاطر مشارکت‌کنندگان در پژوهش شود. همچنین، براساس اصل برخورداری از حق انتخاب، زنان از روند کار اطلاع داشتند و در همکاری و یا عدم همکاری در پژوهش مختار بودند و حق انصراف از ادامه‌ی همکاری را نیز داشتند.

۳ یافته‌ها

در فرایند تحلیل، داده‌های حاصل از مصاحبه، تقطیع و به هر بخش یک مفهوم نسبت داده شد. سپس، مفاهیم مشابه با یکدیگر تلفیق و مقوله‌های اصلی ساخته شد. در مجموع بیش از ۲۰۰ مفهوم اولیه و فرعی به دست آمد که در قالب ۷ مقوله‌ی اصلی دسته‌بندی گردید. در جدول زیر خلاصه‌ی مفاهیم و مقوله‌ها آمده است.

قرار گرفت. در این فرایند، هر دو نویسنده داده‌های خام را کدگذاری کردند و در تدوین نهایی یافته‌ها، کدهایی انتخاب شد که بیشترین توافق بین دو کدگذار (نویسندگان) وجود داشت.

در چارچوب ملاحظات اخلاقی ضروری در پژوهش‌های کیفی، رعایت شأن مشارکت‌کنندگان، جلب رضایت آن‌ها، آگاهی از اهداف تحقیق و حفظ محرمانگی مورد توجه قرار گرفت. هدف و فرایند اجرا و انتشار یافته‌های تحقیق را با زنان مشارکت‌کننده قبل از مصاحبه‌ها در میان گذاشتیم و رضایت آن‌ها را برای مشارکت در تحقیق جلب کردیم. برای حفظ حریم خصوصی و محرمانگی، از اسامی مستعار برای زنان استفاده شد. همچنین، در حین گفت‌وگو نیز مصاحبه‌کننده سعی نمود تا اگر مسأله‌ی خاصی در مصاحبه‌ها مطرح می‌شد که از منظر جامعه برچسب منفی دارد، واکنش خاص کلامی و یا

جدول ۲ خلاصه‌ی مفاهیم و مقوله‌های اصلی

مقوله	مفاهیم
عاملیت فرزند	عدم تمایل فرزند به ازدواج مادر، پرخاشگری فرزند، گوشه‌گیر شدن فرزند، ناسازگاری فرزند، مشکلات تحصیلی، ناتوانی مالی نگهداری فرزند، بی‌محبتی همسر نسبت به فرزند، کمبود موقعیت ازدواج با وجود فرزند، فرزند دختر، ترس از آسیب دیدن فرزند، نگران آینده‌ی فرزند، توجه فرزند.
بهبود کیفیت زندگی	حمایت و درک همسر، علاقه‌ی همسر به فرزندان، افزایش اعتماد به نفس، آسایش، احساس شادکامی، نشاط، آرامش خاطر، رضایت از زندگی، کسب استقلال، آزادی بیشتر، استقلال مالی، کم شدن قضاوت‌ها، تغییر دید دیگران، بهبود روابط.
بهبودخواهی و بازیابی	تغییر ملاک‌های سابق، پذیرش تقصیر، خودآگاهی، پرهیز از برخورد احساسی، تصمیم عاقلانه، مشاوره گرفتن، مطالعه‌ی کتاب‌های مرتبط با زناشویی، جلسات خودآگاهی، جلسات مشاوره‌ی ازدواج، گذشتن از مسائل، احترام به نظرات مقابل، درک تفاوت‌ها، باور به توانایی خویش، ادامه‌ی تحصیل، تلاش برای کسب درآمد، پیگیری ورزش، تلاش برای جبران.
تنگنای اجتماعی/هنجاری	نگاه‌های آزاردهنده، نبود امنیت جنسی، فاصله گرفتن از زنان طلاق‌گرفته، محدودیت رفت‌وآمد، سرزنش‌های دیگران، دید منفی به زنان طلاق‌گرفته، کاهش موقعیت ازدواج طلاق‌گرفته‌ها، ترس از قضاوت، شانس کمتر ازدواج، نابرابری زن و مرد طلاق‌گرفته در ازدواج، شانس ازدواج با مردان سن بالا، عدم پذیرش توسط مردان مجرد، عدم حمایت سازمانی از زنان طلاق‌گرفته، محدودیت شغلی، نبود امنیت شغلی.
احساس نیاز و ضعف	حس تنهایی، نیاز عاطفی، نیاز به حضور مرد، امنیت در کنار مرد، تکیه‌گاه داشتن، نبود امنیت مالی، مشکلات تأمین غذا، مایحتاج فرزندان، ازدواج مجدد به دلیل مشکلات مالی، عدم اعتماد به نفس، افسردگی بعد طلاق، شکست عشقی، خودکم‌پنداری، پشیمانی از طلاق، ضعف خودباوری، افسردگی، تصمیم خودکشی، خودسرزندی، حس گناه.
طرز‌گریزی	انکار جدایی در جامعه، دروغ گفتن برای پذیرش، مطرح نکردن مسأله‌ی طلاق، حذف از شناسنامه، پنهان کردن ازدواج پیشین، قطع رابطه با فامیل، قطع رابطه با دوستان، تغییر محل کار، فرار از جمع، گوشه‌نشینی، پناه بردن به تنهایی، محدود کردن دوستی، باری بر دوش خانواده، تأمین مالی توسط پدر، قرص خواب، روی آوردن به مشروب، دوستان لالابالی.

۳،۱ عاملیت فرزند

حضور فرزند حاصل از ازدواج اول به اشکال مختلف تصمیم و اقدام زنان به ازدواج مجدد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این عامل با توجه به تجربه و نوع نگاه مشارکت‌کنندگان، در سه بعد نقش دارد: یکی از طرف فرزندان که عمدتاً با ازدواج مجدد مادر خود همراهی نمی‌کنند و با اطلاع از تصمیم مادر به ازدواج مجدد، شروع به ناسازگاری‌های رفتاری می‌کنند. دومین بعد این محور به نگرانی‌های مادر از اینکه حضور در خانه‌ی همسر جدید، مشکلاتی برای فرزندان پیش بیاورد، مربوط می‌شود. اغلب مادران با وجود مشکلات متعدد در دوره‌ی بعد از جدایی و تنهایی ناشی از آن، نگران این بوده‌اند که رفتن به خانه‌ی جدید برای فرزندشان دردسرساز شود. سوم، عدم پذیرش فرزندان از سوی همسر جدید است. گفته‌های زنان نشان می‌دهد پذیرش ازدواج مجدد توسط فرزندان ملاکی مهم برای احساس رضایت و اقدام به ازدواج مجدد است. ازدواج مجدد والدین تغییری بزرگ در زندگی فرزند به حساب می‌آید که کنار آمدن فرزندان با آن دشوار است. برخی از این فرزندان با اطلاع از ازدواج مادرشان، مشکلاتی همچون ناسازگاری، لجبازی و مشکلات تحصیلی نشان می‌دهند.

«دخترم نمی‌تونه هیچ‌کس رو به جای پدرش قبول کنه، همیشه فانتزیاش اینه که دوباره منو پدرش باهمیم و بهم می‌گفت کی دوباره تو یه خونه جدا با بابا زندگی می‌کنیم و وقتی می‌خواستم قانعش کنم که اون زندگی تموم شده، پرخاشگری می‌کرد و شروع می‌کرد به زدن من که تو مقصری. بعد از ازدواج دوباره‌ی من باز هم همین مشکل رو داریم. به همسر من می‌گه ازت متنفرم و خیلی وقت‌ها تو اتاقشه و تا همسر من خونه‌اس بیرون نمیاد.» (صنم، ۳۵ ساله)

نگرانی از جدایی از فرزندان بعد از ازدواج مجدد، ترس از آسیب دیدن فرزندان، نگرانی برای آینده‌ی فرزندان مسأله‌ی مهم دیگری است که مادران با آن مواجه‌اند.

«ازدواج اول من با یکی از آشناهامون بود. کلاً یک سال زندگی کردیم. حاصل ازدوایم یه بچه‌اس. بعد از طلاق بچه رو پیش خودم آوردم؛ ولی از اونجایی که هر بار برام خواستگار میومد شرطش این بود که فرزندم رو با خودم نبرم، من هر بار رد می‌کردم تا بچم ۳ ساله شد، فشار خونادم و اینکه پسرخالم خواستگارم بود ولی بچه‌ام رو نمی‌خواست نهایتاً مجبور شدم بچمو به خانواده‌ی پدرش بدم. باور کنید از اون روز زندگی خوشی ندارم با وجود اینکه همسر من هر کار برا رضایتم می‌کنه.... وقتی شوهرم خونه نیست فقط عکساشو می‌ذارم و گریه می‌کنم، به جایی رسیدم که دیگه هیچ تمایلی برا اینکه دوباره بچه‌دار بشم ندارم و هرچی همسر من و خانواده‌ها اصرار دارن اهمیتی نمی‌دم انگار با خودمو و همه لج کردم.» (دنیا ۲۹ ساله)

یک بعد دیگر از نقش‌آفرینی و عاملیت فرزندان در ازدواج مجدد مادران، پذیرش فرزند از سوی همسر جدید است. مردان معمولاً از اینکه زن قرار باشد فرزند را با خود به خانه‌ی آن‌ها بیاورد، رغبتی نداشتند. همین موضوع در بسیاری از موارد منجر به انصراف و نگرانی زن از اقدام به ازدواج مجدد می‌شود.

«به لحاظ ظاهری همه می‌گن قیافه‌ی خوبی دارم و همین سبب شد بعد از طلاق خواستگاری زیادی داشته باشم. ولی خب خیلی‌ها وقتی می‌فهمیدن بچه دارم و یا اینکه قراره بچه‌هام پیش من زندگی کنن منصرف می‌شدن. دو تا بچه دارم که بعد از جدایی پیش خودم هستن. به خاطر بچه‌هام خیلی از موقعیت‌های ازدوایم سوخت؛ ولی بچه‌هام و رضایتشون مهم‌تر بود. خداروشکر همسر دوم بچه‌هامو دوس داره. باهاشون برخورد خوبی داره و براشون پدری می‌کنه؛ چون بعد از خواستگاری و قبل از اینکه زندگیمونو شروع کنیم میومد به بچه‌هام سر می‌زد می‌بردشون پارک، بچه‌هام خیلی زود قبولش کردن و با ازدواج من اصلاً مشکل پیدا نکردن.» (مریم، ۳۳ ساله).

اینکه در جامعه‌ی ما مرد سرپرست خانواده است و در بیرون منزل شاغل، معمولاً زنان کارهای منزل و نگهداری فرزندان را بر عهده می‌گیرند که بدون درآمد است.

«بعد از طلاق به خاطر بخشیدن مهریم عملاً هیچ پول و سرمایه‌ای نداشتیم، کارم درآمد چندانی نداشت و همیشه هشتم گرو نهم بود. بعد از ازدواج دوباره باز شرایط سختی داریم و خیلی نمی‌تونم به لحاظ مالی بچم رو تأمین کنم؛ چون شوهرم یه کارمند ساده‌اس و خودشم یه بچه داره و با این اوضاع اقتصادی واقعاً هزینه‌های دو تا بچه خیلی بالاس.» (صنم، ۳۵ ساله).

حتی زمانی که یک رابطه خوب نیست، طلاق یا جدایی می‌تواند بسیار دردناک باشد؛ زیرا نمایانگر زیان است؛ نه تنها در رابطه، بلکه همچنین برای رؤیاهای و تعهداتی که به اشتراک گذاشته بودند.

«بعد از طلاق دچار افسردگی شدم، دارو مصرف می‌کردم که فقط بخوابم. استرس خیلی زیادی داشتم حس می‌کردم هرآن می‌خواد یه اتفاق بدی بیفته، زندگی شبیه زندگی زالو شده بود؛ بی‌فایده و بی‌هدف. همش خودمو سرزنش می‌کردم، چرا با این آدم ازدواج کردم، چرا اینطور شد چرا اونطور شد. خودمو مسبب تمام بدبختیام می‌دونستم..... خیلی طول کشید تا از این حالت در بیام.» (لعیا، ۳۴ ساله).

«احساس گناه می‌کردم از اینکه پیش بچه‌هام نیستم و تنهاشون گذاشتم، هرچند شرایط زندگیم با شوهر سابقم خیلی بد بود، ولی همش عذاب وجدان داشتم که چرا به خاطر راحتی خودم بچه‌هام بی‌مادر شدن.» (صدیقه، ۵۵ ساله).

زنان غیرشاغل برای تأمین نیازمندی‌های مادی زندگی محتاج دیگران هستند و از آنجایی که منشأ بسیاری از نابه‌سامانی‌ها و ناملایمات انسان‌ها در جوامع کنونی به وضعیت اقتصادی و فقر مادی مربوط می‌شود و اکثر زنان طلاق‌گرفته نیز بیکار هستند و از وضعیت اقتصادی نامطلوبی

برای زنان طلاق‌گرفته، عمدتاً رضایت و رفع نگرانی در مورد فرزند و آینده‌ی او، نقشی مهم و محوری در تصمیم به ازدواج ایفا می‌کند. رضایت از زندگی جدید برای زنانی که با وجود فرزند اقدام به ازدواج مجدد کرده‌اند، تا حد زیادی به رضایت و پذیرش فرزند در خانواده‌ی جدید بستگی دارد. از این رو، فرزندان عامل مهمی در تصمیم به ازدواج و همچنین کیفیت زندگی زنان بعد از ازدواج مجدد هستند. رضایت و آرامش در زندگی جدید، تا حد زیادی به مدیریت نقش و عاملیت فرزندان در زندگی جدید بستگی دارد.

۳٫۲ احساس نیاز و ضعف

بعد از طلاق، زنان در تنگنای ناشی از نیازهای مختلف و احساس تنهایی به سر می‌برند. تنها ماندن و احساس کمبود عاطفی بعد از طلاق برای آن‌ها آزاردهنده است. برآورده نشدن نیازهای عاطفی، مالی و جنسی موجب فشار روانی بر آن‌ها می‌شود. عمدتاً از نظر تأمین معیشت و مخارج زندگی و اداره‌ی امور معیشت زندگی دارای مشکلاتی هستند. احساس تنهایی، نداشتن تکیه‌گاه، افسردگی، اضطراب و گناه، شایع‌ترین احساس زنان بعد از طلاق و قبل از ازدواج مجدد است. علاوه بر این، بعد از طلاق ممکن است خود را برای شکست در ازدواج و از هم پاشیدن خانواده مقصر بدانند. این مسأله در صورتی که زنان شروع‌کننده‌ی طلاق باشند یا پای فرزندی در میان باشد، شدیدتر می‌شود، اما در هر حالتی وجود دارد.

«وجود مردی که همراه و تکیه‌گاه باشد برای خانوم ضروریه، حس امنیت می‌ده، بعد از طلاق واقعاً احساس نیاز به وجود یک مرد البته یک مرد خوب برام وجود داشت، کسی که به لحاظ عاطفی حمایت‌کنه، وجودش باعث بشه کسی جرأت نکنه نگاه بد بهم کنه.» (دنیا، ۲۹ ساله).

فقر مالی هم برای زنان و هم مردان وجود دارد؛ اما برای زنان ابعاد و عمق بیشتری دارد. با توجه به

مهم‌ترین زمینه‌هایی است که زنان را به ازدواج مجدد سوق می‌دهد. با این امید که در کنار مردی دیگر، از فشارها و نگاه‌های معنادار دیگران رهایی یابند.

«مردا تا می‌فهمن طلاق گرفته‌ای فک می‌کنن به‌راحتی در دسترسی! خود من بعد از طلاق تو یه شرکت کار پیدا کردم و رئیس شرکت بعد از یه مدت از من انتظارات جنسی داشت و مستقیم گفت که شما طلاق گرفته‌ای و تو این زمینه‌ها راحت‌تری. و من واقعاً سر این چیزا زدم بیرون و تصمیمم برای ازدواج مجدد جدی شد.» (سمیه، ۳۱ ساله).

از مشکلات زنان بعد از جدایی، پیشنهادات ناخوشایندی چون عقد موقت و رابطه‌ی دوستی صرفاً جهت رفع نیازهای جنسی است که سبب سرخوردگی و شکست روحی بسیاری از زنان می‌شود؛ مشکلی که اکثر زنان مشارکت‌کنندگان به آن اشاره کردند.

«چه حرف‌هایی که بعد از جدایی نشنیدم... رئیس من همسن پدرم بود به من پیشنهاد می‌داد زن صیغه‌ای بشم، از طرف همسایه مزاحمت داشتم. هر بار بیرون می‌رفتم جلومو می‌گرفت و حرکات جلفی درمی‌آورد می‌گفت تو که راحتی دیگه، دختر که نیستی ناز و ادا می‌ای و ... این چیزا رو که می‌دیدم و این حرفایی که می‌شنیدم دیگه واقعاً عاصی‌ام کرده بود، از مردا متنفر شده بودم، حس می‌کردم همه می‌خوان ازم سوء استفاده کنن.» (مانا، ۳۴ ساله).

یکی از چالش‌های اصلی که برای ازدواج مجدد پیش روی زنان طلاق‌گرفته قرار دارد، عدم رضایت برخی خانواده‌ها از ازدواج پسرشان با زنان طلاق‌گرفته است. خانواده‌ها و به‌خصوص خانواده‌های سنتی ازدواج با افراد طلاق‌گرفته را نوعی تابو می‌دانند و به‌شدت با آن مخالفت می‌کنند.

«دو سال با یه آقای آشنا بودم. رفت‌وآمد داشتم و خلاصه دوست بودیم. من واقعاً برای ازدواج ایشان رو می‌خواستم و این آقا هم قبلاً برای رضایت من گفته بود قصد آشنایی برای ازدواج داره؛ ولی نهایتاً

برخوردارند، برقراری سیستم‌های حمایتی از این زنان و فرزندان آن‌ها ضرورت دارد.

«به مشکلاتی که برای زنهای طلاق‌گرفته پیش میاد توجهی نمی‌شه، اینکه در جامعه چرا باید با این زن‌ها اینطور رفتار بشه که از جنسیت خودشون پیشمون بشن، چرا باید بهشون پیشنهادات ناخوشایندی مثل رابطه، صیغه و غیره بشه، چرا حمایتی ازشون نمی‌شه تو این زمینه، برخورد جدی نمی‌شه با این مزاحمت‌ها، هیچ سازمانی برای شکایت درمورد این مفاسد وجود نداره، تشکیلاتی برا مبارزه با این مزاحمت‌ها وجود نداره، خیلی‌ها از نداشتن حامی، دوباره تن به ازدواج میدن که شاید بدتر از ازدواج قبلی باشه...» (مرجان، ۳۰ ساله).

تجربه‌ی زنان مشارکت‌کننده نشان می‌دهد، زنان بعد از طلاق چالش‌های روزمره و روانی متعددی را تجربه می‌کنند. فشارهای روانی و احساسات منفی بخش مهمی از ذهن و زندگی آن‌ها را تحت سیطره‌ی خود می‌گیرد. تجربه‌ای که بسیاری از مشارکت‌کنندگان حداقل در اوایل طلاق آن را لمس کرده‌اند. این تجربه‌ی منفی دو نگاه متفاوت را پیش روی زنان می‌گذارد: یکی تصمیم به دوری بیشتر از مردان و دیگری ازدواج مجدد و امتحان دوباره‌ی شانس زندگی مشترک.

۳٫۳ تنگنای اجتماعی (سوق‌دهنده)

تحت تأثیر باورهای نادرست و قضاوت تنگ‌نظرانه، زنان طلاق‌گرفته در روابط خود با دیگران احساس ناامنی و ناراحتی می‌کنند. این شرایط موجب می‌شود زنان طلاق‌گرفته از حضور در جمع فامیل و دوستان و همکاران رنج ببرند. نگاه و واکنش اطرافیان در خانواده، شبکه‌ی خویشاوندی، محل کار و فضای عمومی جامعه موجب احساس ناامنی برای زنان طلاق‌گرفته می‌شود. این زنان تهدیدات مربوط به خود، فرزندان و خانواده را بیشتر درک می‌کنند و در مقابل هر واکنش و قضاوتی، حساسیت بیشتری دارند. همین فشارها و احساس ناامنی، یکی از

محدودیت رفت‌وآمد، محدودیت حضور در جامعه، عدم اعتماد به زنان طلاق‌گرفته از مشکلات ارتباطی است که زنان به آن اشاره کرده‌اند.

« نگاه منفی نسبت به زنان طلاق‌گرفته خیلی پر رنگه که برای شخص می‌تواند خیلی دردسر ایجاد کنه و از کارهای اجتماعی و رفتن به خیلی مکان‌ها منعش کنه. خود من به این دلیل تو جمع های خنوادگیم نمی‌رفتم. طوری برخورد می‌کنن باهات انگار که زنان طلاق‌گرفته می‌خوان به زندگی مردای متأهل یا حتی پسرهای جوان وارد بشن و به زندگی‌شون آسیب بزنن.» (مانا، ۳۴ ساله)

۳٫۵ بهبود کیفیت زندگی

تجربه‌ی زنان مشارکت‌کننده نشان می‌دهد بیشتر آن‌ها بعد از ازدواج مجدد توانسته‌اند زندگی باکیفیت‌تری را از جهات متعدد تجربه کنند. آن‌ها ازدواج مجدد را سبب آرامش زندگی و سلامت روحی خود می‌دانستند؛ زیرا توانستند از افسردگی و یأس ناشی از تنهایی، قضاوت و سایر مشکلاتی که از طرف جامعه و خانواده به زنان طلاق‌گرفته تحمیل می‌شود، رهایی یابند. به‌ویژه آزادی بیشتری برای حضور در اجتماع احساس می‌کنند، انگ طلاق را برای آن‌ها کم‌رنگ می‌کند و از همین طریق، از فشار اجتماعی بر آن‌ها می‌کاهد. این احساس و برداشت در میان این زنان، بیش از همه ناشی از مقایسه‌ی شرایط است. آن‌ها مرتب دوره‌ی بعد از طلاق و فشارهای مالی، روانی و اجتماعی دوره‌ی بین دو ازدواج را با بعد از ازدواج مجدد مقایسه می‌کنند و از همین رو، در اغلب موارد رضایت بیشتری را در این مورد ابراز می‌کنند.

«فایده‌های ازدواج مجدد زیاد بود. باعث شد مشکل ناراحتی اعصاب و افسردگی‌م برطرف بشه و هم اینکه بدون محدودیت در جامعه حضور داشته باشم، دور از نگاه‌های بد افراد. اعتماد به نفس من در محل کارم زیادتر شد.» (صنم، ۳۵ ساله)

دو سال بعد گفت که نمی‌تونه با یه زن طلاق‌گرفته ازدواج کنه. نه خودش تمایل داره و نه خنوادش اجازه میدن. به راحتی زد زیر حرفش و رفت.» (آنی‌تا، ۲۷ساله)

زنان در دوره‌ی بین طلاق از همسر قبلی و اقدام به ازدواج مجدد، زیر فشار نگاه‌ها و قضاوت‌های اطرافیان قرار دارند. این فشارها تا مدتی قابل تحمل است و با افزایش فشارها و رانده شدن این زنان، به فکر ازدواج مجدد می‌افتند. ازدواج مجدد تا حد زیادی این فشارها را کاسته و زنان را از این محدودیت رها کرده است.

۳٫۴ طردگریزی

زنان طلاق‌گرفته از طریق پنهان‌سازی، گوشه‌گیری و انزوا تلاش می‌کنند از طرد شدن در جامعه فرار کنند. یکی از استرس‌هایی که زنان بعد از جدایی با آن روبه‌رو می‌شوند، این است که چگونه جریان طلاق را به اطرافیان‌شان توضیح بدهند. برای اینکه با این مسأله مواجه نشوند، سعی می‌کنند از بودن در جمع تا حد امکان بپرهیزند. برای آنکه از زیر تیغ نگاه دیگران و قضاوت‌هایشان در امان باشند، تنهایی را برمی‌گزینند.

«ترجیح می‌دادم اصلاً تو جمع دوست و فامیل نرم، مگر اینکه واقعاً مجبور می‌شدم، می‌دونستم پشت سرم حرف زیاده، برا همین اکثر مواقع خونه بودم، نمی‌خواستم دوباره منو ببینن و بچ پچشون شروع بشه، از جمع حس خوبی نمی‌گرفتم.» (مهنا، ۳۲ ساله)

«رفت‌وآمدم با دوستانم خیلی کم شده بود، اینقد خنوادم تذکر دادن که حواست به رفتارت باشه، حواست به رفت‌وآمدت باشه، ترجیح می‌دادم مواقع بیکاریم هم تو خونه باشم که حرف پیش نیاد.» (سمیه، ۳۱ ساله)

بعد از جدایی به دلیل نوع نگاه متفاوت به زنان طلاق‌گرفته دچار ترس از ارتباط با دیگران شده‌اند.

بعد از طلاق انگار که خارج گود نشسته بودم و داشتم زندگی‌مو می‌دیدم و اشتباهاتم، فهمیدم که درسته که علاقه برا ازدواج لازمه؛ ولی عقل و منطقم باید باشه که زندگی دووم بیاره. برا ازدواج دوباره واقعاً چشمامو باز کردم، برام خیلی مهم بود که شخصی که می‌خوام باهاش ازدواج کنم مثل شوهر اولم اعتیاد نداشته باشه، مرد کار و زندگی باشه.»

«وقتی زندگی دومم شروع شد با همسر تصمیم گرفتیم به تغییراتی به زندگی‌مون بدیم، هر دو تا به زندگی ناموفق داشتیم، ولی الان همو پیدا کرده بودیم، به هم‌دیگه کمک می‌کنیم تو هر زمینه‌ای، کمک کرد شاغل بشم و تو این زمینه و تقسیم کارهای خونه کاملاً با هم هماهنگیم و کمک کرد حس سرزندگی داشته باشم، همونطور که منم تمام تلاشمو براش می‌کنم.... از این به بعدم تصمیم داریم بچه‌دار بشیم که زندگی‌مون کامل بشه.» (خاطره، ۲۷ ساله).

بسیاری از زنان مشارکت‌کننده معتقد بودند بعد از جدایی و گذراندن یک زندگی ناموفق، نسبت به زندگی و مقوله‌ی مهم ازدواج واقع‌بین‌تر شده‌اند؛ به این معنی که علاوه بر علاقه و نظر شخصی خود و به دور از لجبازی، نظرات دیگران و به‌خصوص خانواده را مد نظر قرار می‌دهند و همه‌ی جوانب زندگی مشترک را سنجیده و در نهایت یک تصمیم عاقلانه می‌گیرند.

«بعد از اینکه تصمیم گرفتم دوباره ازدواج کنم خیلی کتاب‌ها تو زمینه‌ی ازدواج خوندم، کسانی که تجربه‌ی ازدواج مجدد داشتن باهاشون حرف زد، سایت‌ها، مقالات و هرچی که به نظرم کمک می‌کرد برا تصمیم درست رو می‌خوندم، سعی می‌کردم نظرات دیگران رو توجه کنم که دوباره اشتباه نکنم، ازدواج اولم تو سن پایین بود و خام بودم، سعی کردم این بار درست تصمیم بگیرم.» (آذر، ۲۵ ساله).

طلاق یکی از پراسترس‌ترین تجربیات زندگی است که ممکن است فرد را دچار آسیب‌های روانی و افسردگی کند. زنان بعد از ازدواج مجدد تلاش

زندگی پس از طلاق می‌تواند مشکلات بسیار زیادی برای افراد، به‌ویژه زنان به دنبال داشته باشد. از جمله این مشکلات جامعه‌گریزی زنان است؛ به این معنی که برای فرار از مشکلاتی چون پیشنهاد روابط ناهنجار و نگاه‌های آزاردهنده و... دچار یأس و سرخوردگی می‌شوند و از حضور فعال در جامعه کناره‌گیری می‌کنند یا جامعه‌ستیزی نسبت به زنان طلاق‌گرفته به این معنی که باور غلط دیگران سبب آن می‌شود.

«خیلی راحت‌تر شدم به‌خصوص تو محیط کارم راحت‌تر می‌تونم با همکارام به‌خصوص همکارهای مرد ارتباط برقرار کنم. دیگه اون حس بده که فک می‌کردی اگه با همکار مردت حرف بزنی ممکنه دیگران یا همون خود شخص فکر بدی بکنه، دیگه وجود نداره.» (مرجان، ۳۰ ساله)

بسیاری از زنان یکی از تبعات طلاق خود را کاهش معاشرت و ارتباطات اجتماعی می‌دانند و معتقداند به‌دلیل دید نامناسب به زنان طلاق‌گرفته و مقصر دانستن آن‌ها در بحث طلاق معاشرت با آن‌ها کمتر می‌شود و یا اینکه خود ترجیح می‌دهند برای آرامش اعصاب خود تعامل کمتری با دیگران داشته باشند، اما به‌نسبت بعد از ازدواج دوباره این مشکلات مرتفع شده و راحت‌تر با افراد دیگر ارتباط می‌گیرند. از خلال مصاحبه‌ها می‌توان دریافت ازدواج مجدد موجب بهبود روابط اجتماعی زنان شده است.

۳٫۶ بهبودخواهی و بازیابی

زندگی بعد از طلاق برای بسیاری از زنان و مردان طلاق‌گرفته دشوار است. گذر و پذیرش چالش‌های بعد از طلاق نیاز به زمان و روحیه‌ی پرتلاش دارد. زنانی که به خویشتن باور دارند و به دنبال نوسازی و بازیابی زندگی و روحیات خود هستند، امکان تجربه‌ی سبک جدیدی از زندگی را به خود می‌دهند.

«درسی که من از ازدواج اولم گرفتم این بود که نباید فقط از روی احساس و شور عشق تصمیم گرفت، چشم‌تو ببندی و نبینی طرفت چه عیبی داره،

زندگی می‌پردازند. این بازیابی در فضایی واقع‌گرایانه و سازگارانه اتفاق می‌افتد. ازدواج مجدد کنشی با هدف سازگاری با شرایط جدید و بازگشت به چرخه‌ی طبیعی زندگی است. این امید به بازسازی زندگی در صحبت‌ها و نگاه تک‌تک زنان مشارکت‌کننده در این تحقیق موج می‌زد.

۴ نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف درک و تفسیر زنان طلاق‌گرفته از ازدواج مجدد صورت گرفته است. ازدواج مجدد می‌تواند راهی برای رسیدن به آرامش باشد یا تکرار تجربه‌ی تلخ قبلی را رقم بزند. عمده زنان بعد از طلاق و ازدواج دوباره به منظور بازسازی روحی روانی خود بر روی فرصت‌ها متمرکز می‌شوند. ازدواج مجدد گاهی به نقطه‌ی عطف زندگی فرد تبدیل می‌شود. در ازدواج مجدد فرد تجربه‌ی بیشتری نسبت به گذشته دارد و نسبت به مشکلات آگاهی بیشتری به خرج می‌دهد. با این حال، ازدواج مجدد دارای پیچیدگی‌هایی است، به خصوص زمانی که از ازدواج قبل فرزندی باشد.

در دوره‌ی بعد از طلاق، فرد اغلب احساسات و عواطف منفی گسترده‌ای از جمله یأس، ناامیدی، ناکامی، دلخوری، انتقام‌جویی را تجربه می‌کند. در چنین شرایطی، فرد نیاز دارد تا جهت‌گیری کاملاً جدیدی برای زندگی خود پیدا کند. همچنین، احتیاج به زمان دارد تا برای آرزوهایی که داشته است و حالا متوجه شده که برآورده نشده‌اند، دو راه در پیش گیرد؛ تلاش مجدد برای کسب آن‌ها یا سوگواری برای آرزوهای ناکام مانده. برخی زنان با درک شرایط زندگی خود سعی در واقع‌بین شدن، آگاهی‌جویی، خودسازی و بازیابی زندگی شخصی، تلاش برای بازیابی روانی داشته و به بازسازی زندگی خود روی آورده‌اند.

جامعه‌ی ما همزمان عناصری از سنت و مدرنیته را در خود دارد. این وضعیت باعث شده آسیب‌ها و فشارهای یک جامعه‌ی سنتی را تحمل کنیم؛

زیادی برای غلبه بر این فشارها و مشکلات داشته اند و توانسته اند بر آن‌ها غلبه کنند.

«بعد از جدایی خیلی ناراحت بودم و به مدت افسردگی گرفتم، خودخوری می‌کردم و فک می‌کردم حتماً من کمبودی داشتم که همسرم خیانت کرده، خونوادم خیلی تلاش کردن از این حال در بیام، پیش روانشناس رفتم... و کم‌کم تونستم به خودم بیام، از افسردگی دراومدم و امید پیدا کردم که می‌تونم دوباره تلاش کنم و زندگی خیلی بهتری داشته باشم.» (نگین، ۳۱ ساله)

بسیاری معتقداند طلاق و یک زندگی ناموفق دلیل بر این نیست که فرد تمام درها را به روی خود ببندد و هرگز زندگی تازه‌ای را تجربه نکند. ازدواج مجدد می‌تواند شروعی برای بنیان یک خانواده و داشتن فرزند و تلاش برای تغییرات در جهت مثبت باشد. این امید مهم‌ترین نیرویی است که در زنان وجود دارد و آن‌ها را در زندگی تازه خود به پیش می‌راند.

۳٫۷ مقوله‌ی مرکزی: تقلای بازسازی زندگی

در یک جمع‌بندی از تفسیر و جهت‌گیری زنان طلاق‌گرفته درمورد ازدواج مجدد، می‌توان گفت اقدام به ازدواج مجدد بیشتر تلاشی برای بازسازی زندگی و دستیابی به یک زندگی امن و سالم است. زنان طلاق‌گرفته تحت تأثیر عوامل مختلفی اقدام به ازدواج مجدد می‌کنند. آن‌ها می‌خواهند از فشارها و تنگناهای اجتماعی رهایی یابند، آرامش روان خود را بازیابند، حق خود را از زندگی بگیرند، جبران مافات کنند و در پی بازسازی واقع‌گرایانه و خردمندانه‌ی زندگی مشترک در بستری جدید هستند. خردی که برآمده از تجربه‌ی زندگی شکست‌خورده‌ی قبلی آن‌هاست. با امید رهایی از تنگناهای موجود، به دست آوردن زندگی امن و بازسازی خود و زندگی، اقدام به ازدواج مجدد می‌کنند. بنابراین، می‌توان به‌طور خلاصه گفت زنان در ازدواج مجدد به بازیابی

تجربه‌ی ازدواج مجدد در میان زنان طلاق‌گرفته از شرایط مختلفی اثر می‌پذیرد. از جمله شرایطی که بر خانواده‌ی زن بعد از جدایی حاکم است، اینکه این شرایط حامی زن و مشکلات اوست یا خیر و همچنین شرایط اجتماعی و فرهنگی حاکم بر جامعه که آیا پذیرای حضور زنان طلاق‌گرفته است یا خیر. مهم‌ترین مسأله از منظر زنان طلاق‌گرفته حمایت‌های اقتصادی بعد از طلاق است. از جمله نداشتن درآمد ثابت و شغل مناسب. بنابراین، حمایت‌های قانونی در حوزه‌ی اقتصاد بسیار تاثیرگذار بوده و یکی از راهکارهای اصلی در حمایت و توانمندسازی است. ازدواج مجدد می‌تواند بسیاری از نیازها و مسائل زنان طلاق‌گرفته را برطرف کند، اما عوامل فرهنگی در برخی موارد مانع شکل‌گیری و استفاده از این فرصت می‌شود. زنان ممکن است از طرف جامعه طرد شوند، تحت فشار نگاه‌های آزاردهنده‌ی افراد جامعه قرار گیرند، به لحاظ حقوقی، حضانت فرزندانشان و یا حمایت خانواده و فرزندان را از دست بدهند.

منابع مالی: این مطالعه حمایت مالی نداشته است.

سهم نویسندگان: طراحی مطالعه، کنترل کدها، طراحی مقوله‌ها، تدوین و اصلاحات مقاله (نویسنده‌ی اول)، مرور ادبیات تحقیق، اجرای مصاحبه و تحلیل اولیه (نویسنده‌ی دوم).

تعارض منافع: نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی ندارند.

تقدیر و تشکر: از زنانی که در مصاحبه شرکت کردند و تجربه‌ی خود را با ما در میان گذاشتند، سپاسگزاریم.

درحالی‌که مدرن زندگی می‌کنیم، بنابراین یک زن طلاق‌گرفته در این جامعه به راحتی نمی‌تواند مدرن زندگی کند؛ یعنی مثلاً بعد از ازدواج مستقل شود و خانه بگیرد. همچنین، کنترل و فشار خانواده بر این افراد زیاد است. از آنجایی‌که در جامعه‌ی ما تأمین مخارج زندگی عمدتاً برعهده‌ی مردان است و خانم‌ها در ازدواج از ناحیه‌ی همسر حمایت مالی می‌شوند و استقلال اقتصادی ندارند، بعد از طلاق وارد دنیایی می‌شوند که بایستی خود نیازهای‌شان را تأمین کنند. اگر حضانت فرزندان را به عهده داشته باشند که مشکلات دوجندانی متوجه آن‌ها خواهد شد. چالش‌های دیگری چون، ساختارهای اقتصادی، شرایط مادی و معیشتی زنان طلاق‌گرفته را نیز باید به‌عنوان شرایطی دید که در ازدواج مجدد آن‌ها دخیل است. برخی زنان بیان می‌کردند که قصد داشتند مجرد را انتخاب کنند و یا اینکه تصمیم داشتند چندین سال بعد از جدایی مجرد بمانند؛ ولی در معرض انواع و اقسام پیشنهادهای مکرر، حتی از سوی افراد متأهل یا افراد میانسال برای روابط پنهانی یا ازدواج موقت قرار می‌گرفتند تا در عوض رابطه تمکین مالی شوند.

تجربه‌ی زنان و مردان از طلاق با یکدیگر بسیار متفاوت است. مطلقه بودن برچسبی است که پس از طلاق فقط بر زنان اطلاق می‌شود و بار معنایی بسیار منفی با خود به همراه دارد. مطلقه بودن مانند انگی فقط بر پیشانی زنان می‌نشیند و به دنبال آن زنان تنگناها و مصائب بسیاری را تجربه می‌کنند. انگ بیوه‌گی، هراس اجتماعی، تبدیل شدن به طعمه‌ی جنسی، احساس ناامنی در زندگی روزمره، استیصال و درماندگی، طرد اجتماعی، مشکلات اقتصادی و عدم حمایت‌های اجتماعی تنها بخشی از تجربیات زنان طلاق‌گرفته در زندگی روزمره است.

منابع

- قوی‌پنجه، فاطمه (۱۳۹۶). «تجربه‌ی ازدواج مجدد در میان زنان طلاق‌گرفته‌ی شهر شیراز». پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد.
- کرسول، جان (۱۳۹۱). *پویش کیفی و طرح پژوهش؛ انتخاب از میان پنج رویکرد*. ترجمه‌ی حسن دانایی فرد و حسین کاظمی، تهران: انتشارات صفار.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۶). *جامعه‌شناسی*. ترجمه‌ی حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۵). *تشخص و تجدد*. ترجمه‌ی ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
- محمدی، رزگار و محمدی، زهرا (۱۳۹۸). «چالش‌های ازدواج مجدد زنان با حضور فرزند: پژوهشی کیفی». *زن در توسعه و سیاست*، ۱۷(۱)، ۹۷-۱۱۹.
- محمدی، زهرا (۱۳۹۹). «مطالعه‌ی جامعه‌شناختی مسائل مرتبط با ازدواج مجدد زنان سرپرست خانوار». *زن و جامعه*، ۱۱(۲)، ۲۵۶-۲۷۸.
- مشرف قهفرخی، الهه و انصاری، ابراهیم (۱۳۹۴). «بررسی موانع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر ازدواج مجدد زنان طلاق‌گرفته و بی‌سرپرست تحت پوشش کمیته‌ی امداد امام خمینی ره شهرستان شهرکرد». *کنفرانس ملی چارسوی علوم انسانی*، شیراز، مرکز توسعه‌ی آموزش‌های نوین ایران.
- مشونیس، جان (۱۳۹۵). *مسائل اجتماعی*. ترجمه‌ی هوشنگ ناییب، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- ناصری، عرفان و یزدخواستی، بهجت (۱۳۹۸). «بررسی عوامل جامعه‌شناختی مرتبط با عدم ازدواج مجدد زنان فاقد همسر
- براهویی، مهرنگار و محمد حسنی لوطک، محمد نعیم (۱۳۹۴). «بررسی عوامل تنش‌زای روحی، روانی در کاهش تمایل به ازدواج مجدد زنان بیوه‌ی شهر زاهدان». *دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی*.
- حریری، نجلا (۱۳۸۵). *اصول و روش‌های پژوهش کیفی*. تهران، دانشگاه آزاد اسلامی- واحد علوم و تحقیقات.
- دلیل‌گو، سعید؛ وحیدا، فریدون؛ مهاجرانی، علی اصغر و اسماعیلی، رضا (۱۳۹۵). «کاهش رغبت به ازدواج مجدد (مطالعه‌ی موردی: زنان سرپرست خانوار شهر اصفهان)». *مسائل اجتماعی ایران*، ۷(۲)، ۵۲-۳۱.
- رجبی، ماهرخ (۱۳۸۱). «بررسی ازدواج مجدد زنان و مردان بعد از طلاق و فوت همسر در شهر شیراز». *نخستین همایش انجمن جمعیت‌شناسی ایران*.
- ریتزر، جرج (۱۳۸۹). *نظریه‌ی جامعه‌شناسی در دوران معاصر*. ترجمه‌ی محسن ثلاثی، تهران: نشر علمی.
- صادقی فسایی، سهیلا و ایثاری، مریم (۱۳۹۳). «ازدواج مجدد و چالش‌های آن در میان مردان و زنان طلاق‌گرفته‌ی شهر تهران». *اولین کنگره‌ی ملی روانشناسی خانواده، گامی در ترسیم الگوی مطلوب خانواده، اهواز، دانشگاه شهید چمران*.
- صادقی، محمد، بهرامی، فاطمه؛ اسماعیلی، رضا (۱۳۹۸). «تدوین مدل بومی عوامل فرهنگی بازدارنده‌ی ازدواج مجدد زنان سرپرست خانوار زیر پوشش کمیته‌ی امداد کشور ایران در سال ۱۳۹۵». *پژوهش‌نامه‌ی زن*، ۱۰(۲)، ۱۹۹-۲۲۹.

یکله، معصومه؛ محسن‌زاده، فرشاد و زهراکار، کیانوش (۱۳۹۷). «مطالعه‌ی کیفیت ازدواج مجدد پس از طلاق (رویکرد داده‌بنیاد)». *فصل‌نامه‌ی مددکاری اجتماعی*، ۷ (۳)، ۳۱-۱۷.

مطالعه‌ی موردی: زنان تحت حمایت در شهر سنندج». *فصل‌نامه‌ی توسعه‌ی اجتماعی*، ۱۴ (۱)، ۶۰-۳۱.

Aughinbagh, A. (2010). The effects of remarriage on womens labor supply. *Journal of Population Economy*, 23(1), 1151-1176.

counsling. Master of social work clinical research papers. Paper 474, https://sophia.stkate.edu/msw_papers/474/.

Blau, P. (1960). Structural effects. *American Sociological Review*, 25, 178-193.

Kotrla, K., Dyer, P. & Stelzer, K. (2010). Marriage education with Hispanic couples: evaluation of a communication workshop. *Family science review*, 15(2), 1-14.

Campbell, M. G. (2012). *Exploring aspects of strong remarriages*. Ph.D Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Family and Human Development, Utah State University.

Matthews, J. (2009). Beyond divorce: The impact of remarriage on children, *Journal of Clinical Child Psychology*, 6, 59-61.

Charmaz, K. (2014). *Constructing Grounded Theory*. London: Sage.

Osmani, N., Matlabi, H., & Rezaei, M. (2018). Barriers to remarriage among older People: Viewpoints of widows and widowers. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(1), 51-68.

Choi, K. H. & Tienda, M. (2016). Boundary crossing in first marriage and remarriage. *Social Science Research*, 62, 305-316.

Hiyoshi, A., Fall, K., Netuveli, G., & Montgomery, S. (2015). Remarriage after divorce and depression risk. *Social Science & Medicine*, 141, 109-114.

Raley, R. K., & Sweeney, M. M. (2020). Divorce, repartnering, and stepfamilies: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 81-99.

Jay, M. (2008). Problems of remarriage. *Journal of Divorce and Remarriage*, 35, 100-124.

Sweeney, M. (2010). Remarriage and stepfamilies: strategic sites for family scholarship in the 21st century. *Journal of marriage and family*, 72, 667-684.

Karupiah, P. (2020). Stigma and widow remarriage: experiences of Malaysian Tamil women. *Journal of Family Studies*, 1-17.

Vespa, J. (2012). Union formation in later life: economic determinants of cohabitation and remarriage among older adults. *Demography* 49, 1103- 1125.

Kepler, A. (2015). *Marital satisfaction: the impact of premarital and couples*